

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

ДР. МЕТОД МИКУЖ

НОБ ЈЕ СПРЕЧИЛА ПРИКЉУЧЕЊЕ ДОЊЕ ШТАЈЕРСКЕ И ГОРЕЊСКЕ НЕМАЧКОМ РАЈХУ

Из документа „Bespprechung über Lage Jugoslawien“ (Конференција поводом ситуације у Југославији), од 27 марта 1941 године (види „Procès des grands criminels de guerre“ . . . Nuremberg, свеска XXVIII, стр. 21 — 26) можемо видети какву је судбину Хитлер наменио југословенским народима само неколико часова после пријема вести о револуционарним демонстрацијама 27 марта 1941 године у Београду и другим већим местима. Овде су за нас од интереса три Хитлерове констатације у том документу: 1) да је Југославија, с обзиром на догађаје од 27 марта, постала несигуран фактор у односу на будуће немачке операције „Марита“ (напад на Грчку) и „Барбароса“ (напад на Совјетски Савез); 2) да је Хитлер, и поред евентуалних лојалних изјава нове (Симовићеве) југословенске владе, одлучио да отпочне са припремама за разбијање Југославије као војничке силе и као државе и, 3) да Срби и Словенци никада нису били пријатељски наклоњени Немцима. Прве две Хитлерове констатације свакако показују да су југословенски народи још 27 марта 1941 године одлучно помрсили Хитлерове рачуне, због чега је одмах уследила његова одлука да нападне и уништи Југославију. Међутим, трећу Хитлерову констатацију морамо сматрати основом за све даље мере које су биле директно уперене против југословенских народа, у првом реду Срба и Словенаца, и то у времену када још није ни почела НОБ наших народа.

Пошто ћемо се у овом чланку ограничити само на судбину какву је Хитлер наменио словеначком народу и његовој земљи, најпре ћемо размотрити његова „Привремена упутства за деобу Југославије“ (Vorläufige Richtlinien für die Aufteilung Jugoslawien — види горе цитирани „Procès“, свеска XXVII, стр. 60—62). Из овог документа, који је састављен једва шест дана после напада на Југославију, види се да је Хитлер већ 12 априла одлучио да се Словенија потпуно распарча и наредио да се онај део, који треба да припадне Немачкој, територијално подели по узору на немачке срезове (Kreise) и ови прикључе двома немачким покрајинама (Gau). У том погледу у упутству је предвиђено да територија словеначке Доње Штајерске потпадне под покрајину Штајерску (Грац), а територија бивше Крањске, северно од Љубљане, Горњеска под покрајину Корушку (Целовец). Прекомурје у својим историским границама припашће Мађарској, а које ће словеначке земље посести Италијани одлучиће Хитлер писмом Мусолинију и подробнијим одредбама немачког Министарства спољних послова. Документ од 12 априла 1941 године показује, дакле, да Хитлер словеначке области де факто већ укључује у састав немачког Рајха, и то оне које су окупирале немачке војне снаге (иста територијална подела као у Рајху!) и не оставља их под управом ОКХ (Oberkommando des Heeres — Врховна команда војске) као што је то учинио са старом Србијом, Банатом и Источном Србијом источно од линије ушће Мораве и Дунав — Пожаревац — Бољевац — Књажевац — Кална. За разлику од војне управе у Србији, а и за разлику од свог акта од 12 априла (који, као што је речено, предвиђа потпуно прикључење), Хитлер успоставља две цивилне управе (Zivilverwaltung) у запоседнутим словеначким областима: за Горњеску (Kärnten — Oberkrain) и за Доњу Штајерску (Untersteiermark), на челу са корушким, односно штајерским гаулајтером, у функцији шефова цивилних

управа. То показује да је Хитлер променио своју одлуку о потпуном прикључењу словеначке земље Рајху већ после два дана, али је, свакако, постојала битна разлика између управне поделе запоседнутог дела Словеније и војне управе у Србији и Војводини. Зашто Хитлер већ после два дана мења своју одлуку, на први поглед није сасвим јасно. Ипак, изгледа да се хтело одложити потпуно прикључење док не буде извршено велико планско исељавање Словенаца из Доње Штајерске и Горењске и насељавање Немаца у те области. Наравно, тиме би оне убрзо и по становништву постале немачке и тек тако биле достојне да се прикључе немачком Рајху. А Хитлер и његови најближи сарадници били су убеђени да после пресељавања и насељавања неће више бити никаквих националних тешкоћа и да ће обе области бити убрзо германизоване. У вези са тим Хитлер и његов министар спољних послова замислили су велик план пресељавања становништва, који је коначно израђен 4 јуна 1941 године. Према томе плану требало је у времену од 5 јула исте године ислетити из Доње Штајерске 5.000 Словенаца (политички сумњиве и интелигенцију) у Србију (свештенике у Хрватску), затим од 10 до 30 августа преселити у Хрватску 25.000 Словенаца, који су се у Штајерску доселили после 1914 године, а у времену од 15 септембра до 31 октобра још 6.500 Словенаца из приграничних предела Доње Штајерске и 80.000 сељака из Горењске. Тако би гаулајтер за Штајерску Иберајтер (Uiberreiter) постепено до октобра 1941 године могао да изврши Хитлерову поруку од 20 априла 1941 године, у којој се каже: „Направите ми Доњу Штајерску: опет немачком!“.

Када се Иберајтер, 15 априла, први пут појавио у функцији шефа цивилне управе у Доњој Штајерској рекао је:

„Опет је успостављена стара веза са Немачком и Фирер ће ускоро прикључити Доњу Штајерску као драгоцени саставни део великонемачког Рајха.“

Међутим, сви они који су, углавном, већ имали израђене планове за потпуно прикључење, нису рачунали са чињеницом да ће ускоро почети НОБ југословенских народа. Већ на овом месту можемо рећи да је НОБ словеначког народа управо била она реална снага која је спречила ма какво, делимично или потпуно, прикључење словеначке земље Рајху, иако су то хтели да изведу како Берлин, тако и локални фашистички функционери у Штајерској. Ако се посматра са овог становишта, онда је сасвим тачно да југословенски народи својом борбом знатно прелазе чисто југословенски оквир, јер су они пуновредно и активно, као велик и заједнички антифашистички табор, непосредно пореметили Хитлерове рачуне. Чињеница да Хитлер није могао да прикључи словеначку земљу немачком Рајху иако је то желео, претставља у великој борби против фашизма исто тако велику вредност као и велике победе на самим бојиштима. Хитлерова немоћ да изврши прикључење значи исто тако велики пораз, а у извесном погледу још и већи него на бојишту. Тај му је пораз нанела НОБ словеначког народа, која је била саставни део НОБ свих југословенских народа.

У почетку окупације биле су сасвим јасне фашистичке намере у погледу судбине Доње Штајерске и Горењске, наиме, требало је изагнати, интернирати и ислетити толики и такав број словеначког живља из обеју области и на празној земљи населити немачко становништво, тако да се тиме у сваком погледу убрза потпуна германизација као предуслов стварног прикључења. Кад имамо у виду ову немачку премису, онда нам постају потпуно јасне већ наведене Иберајтерове речи. А ако томе додамо и чињеницу да после 22 јуна 1941 године почиње НОБ и у Штајерској и Горењској, и да она у јулу и августу достиже своје прве врхунце, онда нам је свакако јасно зашто поступци, припреме, па и изјаве о прикључењу, постају све нејасније, зашто се постепено губе и на крају потпуно престају.

Размотримо сада развитак тог „прикључивања“. За то нам може добро послужити доста добар и поуздан извор о штабним конференцијама водећих окупаторских личности у Штајерској, које су одржаване делом у Марибору, а делом у Грацу, као и преписка шефа цивилне управе Иберајтера. Из једног од ових његових аката (бр. РВ/41 — 182) од 27 септембра 1941 године види се да је извршење прикључења Доње Штајерске било предвиђено за 1 октобар. Иберајтер каже у том акту:

„Према телефонском саопштењу Министарства унутрашњих послова, из законско-техничких разлога, одлаже се прикључење које је било предвиђено за 1 октобар, те га треба очекивати 1 новембра.“

На штабној конференцији од 10 октобра, правни референт др. Вец (Wetz) саопштио је да се Хитлеров указ о прикључењу засада још налази код Хитлера, и да је тим указом Министар унутрашњих послова добио право да пропише извршне одредбе уз указ. Даље је саопштио да ће се „са прикључењем у Доњој Штајерској увести немачко државно право, док ће се то у Горењској учинити нешто доцније“.

На тој истој конференцији изјавио је начелник штајерске покрајинске управе др. Милер Хаџиус (Müller Haccius) да ће се прикључење, по свему судећи, извршити 1 новембра, па је додао:

„Уколико прикључење буде одложено, јавиће се благовремено. Оно ће се извршити на свечан начин; том приликом одржаће се слава у Доњој Штајерској и у Грацу. Гаулајтер ће одржати говор и изнети све што је досада учињено у Доњој Штајерској“.

Из тих података видимо: 1) да је Хитлер већ био израднo нацрт указа о прикључењу, али да још није био издат из његове канцеларије; 2) да је извршење прикључења олаштан немачки министар унутрашњих послова; 3) да прикључење није извршено 1 октобра, већ се очекивало за 1 новембар, а у Горењској нешто доцније. Као узрок што још није дошло до прикључења наводе се законско-технички разлози (gesetzestechnische Gründe).

Нажалост, засада нам још није познат Хитлеров нацрт указа о прикључењу, али зато познајемо нацрт извршних одредаба министра унутрашњих послова. Иберајтер их је 10 септембра у препису доставио свима својим надлештвима. У њима је речено да министар унутрашњих послова сходно „указу фирера и државног канцелара о прикључењу ослобођене територије Доње Штајерске, Корушке (Межишке долине) и Горењске немачком Рајху“ решава да, упркос прикључењу, и даље остају на снази све важније одредбе оба шефа цивилних управа (корушког и штајерског), да се на места среских политичких комесара постављају покрајински саветници (Landrat — срески начелници), а уместо NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei) уводи се само Heimatbund (домовински савез) у Штајерској, односно Volksbund (народни савез) у Корушкој — Горењској.

Већ на први поглед јасно се види да извршне одредбе министра унутрашњих послова **не предвиђају потпуно прикључење**. У њима се нигде не говори о увођењу немачког државног права, већ о томе да и даље остају на снази све окупационе одредбе оба шефа цивилних управа, да се ни на Доњу Штајерску ни на Горењску не сме проширити националсоцијалистичка странка, већ у Штајерској само хајматбунд, а фолксбунд у Горењској Корушкој. Једино што би се односило на некако прикључење било би укидање среских комесара и увођење покрајинских саветника — среских начелника.

Већ смо напоменули да сами Немци правдају одлагање прикључења законско-техничким тешкоћама. У чему су биле те тешкоће? У томе што се увођење немачког државног права у целини нипошто не би слагало са окупационим одредбама шефова цивилних управа, а ове су биле неопходне, јер окупиране области још ни издалека нису биле смирене нити германизоване, тако да су биле неподесне да се у њима уведе и примењује немачко државно право. Према томе, потпуно је јасно да је НОБ била основни разлог који је у толикој мери онемогућавао прикључење! Исто тако је јасно да су оба шефа цивилних управа због све ширег размаха НОБ у Горењској и Штајерској морали прописивати све оштрије одредбе са којима се не би могло сложити ни само немачко државно право. У томе лежи тајна изговора и заклањања немачких властодержаца „законско-техничким“ тешкоћама. Овде ћемо размотрити само један пример како штајерски гаулајтер — још увек уверен да ће ипак смирити и германизовати Доњу Штајерску средствима која би била у складу са немачким државним правом — постепено уводи одредбе против Народноослободилачког покрета. Све до 16 августа 1941 године вршило се кажњавање (смртна казна, таоци, интернације, итд.) по његовој општој уредби од 14 априла која, као и све сличне окупаторске одредбе, покушава да у општим облицима среди живот у окупираној области. Када је НОБ у Штајерској почела да добија видлије облике, он допуњује првобитну уредбу новим одредбама од 17 маја. А када се борба развила до те мере да се војне и политичке акције првих партизанских јединица и Освободилне фронте више нису могле подвести под оквир горњих одредаба и када се још мање могло ћутати о њима, односно мирно прећи преко њих, Иберајтер је био присиљен да 16 августа изда нову

уредбу. По одредбама те нове уредбе кажњава се смрћу свако ко се скупља под оружјем (bewaffnete Zusammenrottung), ко члановима тих група пружа склониште, даје храну или их на било који други начин помаже или је са њима у вези. Имовина устаника (Auführer), њихових помагача и њихових фамилија биће заплена. Најстрожијим казнама, чак и смртном, биће кажњени они који одмах не пријаве најближој полициској станици појаву таквих група (Aufreter der Banden). Веома је занимљив и њен члан 3 који јасно показује развитак и вођство партизанског покрета у Штајерској тиме што је под претњом најстрожијих казни забрањен повратак у Штајерску оних лица која су је сама напустила после 6 априла 1941 године.

Тако нам ова уредба веома јасно показује сву активност првог ослободилачког покрета у Штајерској, као и то, колико је она била далеко од Хитлерове замисли од 12 априла 1941 године, тј. да ће се обе словеначке области једноставно моћи прикључити Рајху. Исто тако уредба се мало слаже са Иберајтеровом изјавом од 15 априла о Доњој Штајерској, која гласи:

„Опет је успостављена стара веза с Немачком и Фирер ће ускоро прикључити Доњу Штајерску као драгоцену саставни део великонемачког Рајха.“

НОБ се развијала и у Горењској истим, а у јулу и августу још већим интензитетом. Ноћу 27 — 28 јула дошло је чак до општег устанка у Камнишком срезу, а почетком августа и до прве немачке веће офанзиве против партизанских јединица у Горењској. Према томе, у овим, а не у неким другим догађајима, лежи узрок такозваних „законско-техничких тешкоћа“. На овом „драгоценом саставном, делу“ великог немачког Рајха Немци су, по властитим извештајима, до средине октобра 1941 године већ имали 17 мртвих и 3 тешко рањена, а сами су као таоце убили 66 људи и 3 жене, док су 15 људи стрељали приликом бекства. Зато је потпуно јасно зашто је др. Милер Хаџиус на штабној конференцији 29 октобра у Марибору изјавио да се „о прикључењу не може ништа ново рећи... Сада су, уосталом, испуњени сви локални услови за прикључење, само ако нису у супротности са одлучујућим узроцима у Берлину“.

Ова изјава начелника покрајинске управе у Грацу веома је интересантна. Крајем новембра 1941 године, услед јаког мрза и високог снега, почеле су да попуштају партизанске акције у Штајерској, а тиме и „законско-техничке тешкоће“, тако да су према томе, по Милер-Хаџиусовом мишљењу, испуњени „локални услови за прикључење“, само што Берлин ипак неће да донесе одлуку. Зашто није донео такву одлуку, немамо непосредних изворних података. По нашем мишљењу, највероватније је да Берлин није хтео да пристане чак ни на непотпуно прикључење све док се у обе области не заведе потпун „ред и мир“. Наиме, одмах чим су у Штајерској почеле унеколико да попуштају партизанске акције, Цанкарев батаљон отпочео је, крајем новембра 1941 године, у Горењској велике акције на знатном пространству. Благодарени тим акцијама, иза којих је средином децембра 1941 године у северозападном делу Горењске избио прави народни устанак, створила се и ослобођена територија тако да је тиме коначно спречено свако потпуно или непотпуно прикључење словеначке земље немачком Рајху. То признаје и сам др. Милер Хаџиус на штабној конференцији од 22 децембра (када је устанак у Горењској био на врхунцу и кад су Немци морали брижљиво да припремају велику нападну акцију против Цанкаревог батаљона) када је изјавио да „услед најновијих догађаја у Горењској (прикључење) још није могуће“.

О прикључењу је било још три пута говора на штабним конференцијама. Најпре 7 јануара 1942 године, када је речено да се оно не може очекивати пре 1 јуна исте године; другипут 2 фебруара 1942 године, када је др. Милер Хаџиус рекао:

„Што се тиче прикључења ствар стоји тако да још за дуже времена треба рачунати са дејствовањем шефа цивилне управе... С оне стране границе стање никако није тако чисто као код нас, то треба да нам потпуно буде јасно.“

Најзад, се о прикључењу говорило 23 фебруара 1942 године.

После тога се на штабним конференцијама више није говорило о прикључењу. Ово је испало са дневног реда. Зашто, видели смо: то је спречила НОБ наших народа и тиме непосредно пореметила саме Хитлерове рачуне и планове.